

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ: ПОТОЧНИЙ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИЙ СТАН

У статті досліджено тенденції розвитку малих підприємств та представлено результати аналізу поточного фінансово-економічного стану малого підприємництва.

In the article progress and activity of small enterprises trends are investigational and the results of analysis of current finansovo-ekonomichno status of small enterprise are presented.

Ключові слова: малий бізнес, фінансування, прибуток, збиток, операційні витрати.

Key words: small business, financing, income, loss, operating charges.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Загальні параметри розвитку малого підприємництва в Україні не відповідають можливостям і потребам української економіки. За кількістю малих підприємств їхнім внеском до загального обсягу виробництва, зайнятістю працівників та іншими показниками Україна значно відстає від розвинених країн світу. Потенціал малого бізнесу як фактора розвитку економіки не вичерпано, актуальною є проблема розроблення та удосконалення системної стратегії розвитку малого підприємництва, яка повинна будуватися на основі аналізу поточного стану малих підприємств та їх нагальних проблем [4, с. 167]. На підставі вищенаведеного виникає необхідність докладного вивчення, аналізу й оцінки тенденцій розвитку діяльності малих підприємств як системоутворювальної структурної компоненти малого бізнесу.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ПУБЛІКАЦІЙ

Питання розвитку малого бізнесу розглянуто в наукових працях А. Воротиної, С. Мочерного, М. Долішнього, А. Кисельова, З. Варналія, В. Тирпака, А. Грицаєнка та ін. Однак залишаються недостатньо вивченими особливості діяльності малого бізнесу у регіональному та секторальному аспектах.

Мета статті полягає у аналізі діяльності малих підприємств на основі статистичних методів та виявлення причин гальмування розвитку малого бізнесу.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Статистичні спостереження засвідчують, що роль малого бізнесу за основними параметрами розвитку регіонів України значно нижче, ніж за кордоном. Так, за кількістю малих підприємств українські регіони в середньому відстають від США — у 93 рази, від Японії — у 7,7 рази, від Італії — у 4,7 рази; часткою внеску малих підприємств у ВВП від Франції — у 5,6 рази, від США — в 1,7 рази; часткою зайнятих у малому бізнесі відрізняються в меншу сторону від Японії — у 8,1 рази, від Італії — у 7,6 рази, від США й Франції — у 5,6 рази [3, с. 229].

Протягом 2006—2010 рр. у діяльності малих підприємств спостерігається, з одного боку, збільшення частки кількості малих підприємств у загальній кількості, підвищення середньомісячної заробітної плати, збільшення обсягу реалізованої продукції (робіт, послуг); з іншого — зменшення кількості найманих працівників, зниження фінансового результату до оподаткування, що свідчить про негативну тенденцію щодо ведення господарської діяльності малими підприємствами Харківської області. Однак варто відзначити певне покращення їхнього фінансового стану у 2010 р., про що свідчить зниження майже у 2,6 разів суми збитку, отриманого малими підприємствами у 2009 р.

Проведемо оцінку інтенсивності розвитку малих підприємств протягом 2006—2010 рр. на основі серед-

ньорічних темпів росту їх кількості шляхом розрахунку коефіцієнтів випередження та коефіцієнта зростання, що дозволить здійснити визначення інтенсивності розвитку обсягів реалізації продукції (табл. 1).

Проведемо оцінку інтенсивності розвитку малих підприємств на основі середньорічних темпів росту їх кількості на 10 тис. осіб наявного населення і чисельності зайнятих на них шляхом зіставлення середньорічних темпів динаміки кількості малих підприємств на 10 тис. осіб наявного населення чисельності зайнятих на них. Розрахунки проводимо на основі коефіцієнта випередження [1]:

$$K_{\text{випер}} = \frac{\bar{T}_{\text{кільк}}}{\bar{T}_{\text{зайн}}} \quad (1),$$

де $\bar{T}_{\text{кільк}}$ — середня кількість діючих малих підприємств за досліджуваний період; $\bar{T}_{\text{зайн}}$ — середня чисельність зайнятих на малих підприємствах за аналогічний період.

Таким чином, коефіцієнт випередження у 2006—2010 рр. становить 1,023, що дозволяє зробити висновок про відносне скорочення зайнятості на малих підприємствах, оскільки середньорічні темпи зростання кількості малих підприємств на 10 тис. осіб наявного населення швидші за середньорічні темпи зниження чисельності зайнятих на них.

Для оцінки тенденцій щодо обсягів реалізованої продукції малими підприємствами здійснимо визначення інтенсивності розвитку обсягів реалізації продукції, послуг, робіт у 2006—2008 рр. і 2008—2010 рр. на основі коефіцієнта зростання [1]:

$$K_{\text{зрост}} = \frac{\bar{T}_{2008-2010}}{\bar{T}_{2006-2008}} \quad (2),$$

де $\bar{T}_{2008-2010}$ — середній обсяг реалізованої малими підприємствами продукції 2006—2008 р.; $\bar{T}_{2006-2008}$ — середній обсяг реалізованої малими підприємствами продукції 2008—2010 рр.

Спостерігається зниження обсягів реалізації у 2008—2010 рр. порівняно з 2006—2008 рр., що пов'язано з низькою продуктивністю праці на малих підприємствах.

Подальше дослідження тенденцій розвитку та діяльності малих підприємств передбачає аналіз структури операційних витрат за реалізованою продукцією (робіт, послуг) та операційних витрат на одиницю реалізованої продукції у 2006—2010 рр. (табл. 2).

За даними Головного управління статистики у Харківській області, структура операційних витрат за реалізованою продукцією (робіт, послуг) та операційних витрат на одиницю реалізованої продукції малих підприємств протягом 2006—2010 рр. характеризується такими показниками: матеріальні витрати протягом аналізованого періоду становили 16,0%; 17,8%; 18,5%; 18,4% і 19,1% відповідно; вартість товарів та послуг,

Таблиця 1. Показники розвитку малих підприємств Харківської області у 2006–2010 рр.

Показники	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.
Кількість малих підприємств на 10 тис. осіб наявного населення, одиниць	75	80	81	83	76
у % до загальної кількості підприємств – суб'єктів підприємницької діяльності	93	93,6	93,5	94,4	94,1
Кількість зайнятих на малих підприємствах, осіб	145770	143935	141915	135711	131262
Обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг), млн грн.)	20977,9	15528,2	28271,4	26141,1	28167,1
у % до загальної реалізації продукції (робіт, послуг) по області в цілому	22,3	21	19,2	18,4	19,1
Фінансовий результат (сальдо) від звичайної діяльності до оподаткування, млн грн.	766,4	1081,8	-500,8	-1431,3	-557
Прибуток від звичайної діяльності до оподаткування, млн грн.	1702,6	2112,9	2093,3	1660,6	1706,7
у % до прибутку від звичайної діяльності до оподаткування по області в цілому	28,3	29	28,9	27,9	22,3
Збиток від звичайної діяльності до оподаткування, млн грн.	936,2	1031,1	2594,1	3091,9	2263,7
Питома вага підприємств, що одержали збиток, у % до загальної кількості	39,7	37,4	40,4	43,1	42,8

За даними Головного управління статистики у Харківській області.

Таблиця 2. Структура операційних витрат з реалізованої продукції (робіт, послуг) та операційних витрати на одиницю реалізованої продукції у 2006–2010 роках*

Показники	2006	2007	2008	2009	2010
Матеріальні витрати	16,0	17,8	18,5	18,4	19,1
Вартість товарів та послуг, придбаних для перепродажу та реалізованих без додаткової обробки	64,9	61,4	59,5	56,9	56,4
Амортизація	1,6	1,8	1,8	2,4	2,3
Витрати на оплату праці	4,7	4,8	5,2	5,6	5,6
Відрахування на соціальні заходи	1,6	1,6	1,7	1,9	1,9
Інші операційні витрати	11,2	12,6	13,3	14,8	14,7
Операційні витрати на одиницю реалізованої продукції, коп./грн	99,8	99,1	101,3	102	99,2

* (у відсотках до загальної суми операційних витрат).

придбаних для перепродажу та реалізованих без додаткової обробки, — 64,9%; 61,4%; 59,5%; 56,9%; 56,4% відповідно; амортизація протягом 2006–2010 рр. збільшилася до 2,4% у 2009 р. і 2,3% у 2010 році; витрати на оплату праці зросли до 5,6% протягом 2009–2010 р.; відрахування на соціальні заходи до 1,9%; інші операційні витрати у 2010 р. становили 14,7%. При цьому операційні витрати на одиницю реалізованої продукції у 2006 р. становили 99,8 коп./грн., у 2007 р. знизилися на 0,7 коп., у 2008–2009 рр. зросли до 101,3 і 102 коп./грн., а у 2010 році знизилися до 99,2 коп./грн.

Таким чином, найбільшу питому вагу в усіх витратах на виробництво продукції малих підприємств становлять вартість товарів та послуг, придбаних для перепродажу та реалізованих без додаткової обробки, та матеріальні витрати, тому на особливу увагу заслуговує пошук і визначення напрямів скорочення цих витрат для подальшого ефективного функціонування малих підприємств. Зокрема, певні результати були б отримані за умови управління змінними витратами, враховуючи ефективність використання тих статей витрат, частка яких у собівартості продукції малих підприємств є найвагомішою.

Варто зауважити і на витратах на оплату праці, питома вага яких у структурі операційних витрат за реалізованою продукцією (робіт, послуг) почала зростати лише у 2009–2010 р. Темпи її зростання відповідають

потребам економічних законів розвитку, проте є недостатніми для стимулювання платоспроможного попиту населення.

На дрібних приватних підприємствах застосовується погодина оплата праці. Така організація оплати праці призводить до "певної байдужості працівників до результативності, якості і корисності праці і стала поширеним явищем. Подальший розвиток цієї тенденції може мати негативні наслідки для конкурентоспроможності малих підприємств і свідчить про руйнівне ставлення до праці як до цінності, про кризу в сфері трудових відносин, масове відчуження працівників від самого процесу праці" [2].

Проведений аналіз свідчить, що фінансове становище малих підприємств в Україні не є задовільним, оскільки велика кількість суб'єктів малого бізнесу на межі банкрутства. Серед труднощів, що перешкоджають ефективному функціонуванню малих підприємств, варто відзначити недостатність фінансових ресурсів, низький рівень продуктивності праці працівників та відсутність інвестування, що підтверджується досить низьким обсягом інвестицій у малі підприємства області.

ВИСНОВОК

Мале підприємство як організаційна форма підприємницької діяльності є однією з найбільш ефективних для країни та членів суспільства формою виявлення підприємницької активності населення, яка розвивається та набуває поширення в ринкових умовах. Однак рівень розвитку малого підприємництва залишається вкрай незадовільним. У сучасних умовах ця проблема є однією з головних для української економіки, тому вирішувати її повинна держава шляхом створення необхідних умов і підтримуючи вітчизняного малого виробника [4, с.174]. Особливої актуальності набуває впровадження регіональної

політики сприяння розвитку малого підприємства, спрямованої на вирішення назрілих проблем розвитку малого підприємництва в межах повноважень місцевих органів влади та органів місцевого самоврядування, оскільки саме регіональні та секторальні аспекти потребують посиленої додаткової уваги та підтримки.

Література:

- Егоров П.В. Управление развитием предприятий малого бизнеса: монография / П.В. Егоров, Е.И. Карпова. — Донецк: Издательство ООО "Лебедь", 2007. — 232 с.
- Костишина Т. Моніторинг мотиваційного механізму на підприємствах споживчої кооперації України / Т. Костишина // Україна: аспекти праці. — 2009. — № 3 — С. 31.
- Морщенок Т.С. Регіональний аспект розвитку малих підприємств України / Т. С. Морщенок // Економічний вісник Донбасу. — 2009. — № 1 (9). — С. 76—79.
- Прокопенко О.В. Малі підприємства України: поточний фінансово-економічний стан / О.В. Прокопенко, А.Б. Криворучко // Механізм регулювання економіки. — 2010. — № 3. — Т.1. — С. 167—175.
- Головне управління статистики у Харківській області [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.urpstat.kharkov.ukrtel.net

Стаття надійшла до редакції 18.04.2012 р.